

HEMBYGDEN

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 1 Februari 2013
Årgång 42

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet	3
Hedlunds historier	5
Ordspråk och talesätt	5
Minnesbilder	6
Försvunnet	10
Karlslund	12
Bättre när det var sämre	16
Om gudars och människors uppkomst	17
Hur gammal kan ett träd bli?	17
I backspegeln	18
24-timmars på skidor i Upplands Väsby	20
Almqvistaren	23
Fattigvårdens utveckling i Upplands Väsby	24
Bollstanäs	27
Lite ytterligare om Sven Odenrick	29
Från Väsby via Väsby till Upplands Väsby	30
Ristat i sten	31
Myntfynd i Hammarby – St. Väsby	32
Tiden går	33
Ur Edsby slotts historia	34
Korsord	36 -37
Hjälp till att slå vakt om vår fina Hembygds gård!	38

www.upplandsvasbyhembygdsforening.se

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Utgivare: Kjerstin Björkman. Layout: Webmaster UVHBF

Tryck: Trycksmedjan AB. Tryckt med miljövänliga färg- och pappersval i 700 ex.

Ordföranden har ordet

Vid årsskiftet 2012 - 2013 var vi lite fler än 500 medlemmar i föreningen!

Jag tror förstås att det är föreningens verksamhet som gör att så många Väsbybor vill vara medlemmar.

Ett avgiftsfritt program i månaden är vår ambition när det gäller vår programverksamhet.

För att inte tala om vårt populära Sommarcafé från mitten av juni till Hembygdsgårdens dag i slutet av augusti.

Aktuella författare; Mats Lejdeby, Roland Storm, kommer att gästa oss med föreläsningar och kåserier. De båda beskriver ju hembygden både i bild och text.

Vi kommer också att genomföra vandringar till lite udda platser i kommunen, alltid med ett tema.

Nationadagsfirandet som vi anordnar i samarbete med Upplands Väsby kommun, nya svenskar hälsas välkomna, uppträdanden av alla möjliga slag och presentation av årets Väsbybo. Det utgör stommen i programmet på vår Nationaldag.

Jag brukar säga i mitt hälsningsanförande att var passar det bättre än på Hembygdsgårdens tun att hälsa nya svenskar välkomna. I år skall vi för andra året ha en liten ceremoni när vi hissar den svenska flaggan. Sång och musik kommer inte heller att saknas.

Söndagen innan midsommar är det numera tradition med ekumenisk gudstjänst på tunet.

Alla församlingar och frikyrkoförsamlingar är delaktiga. Det blir både stämmingsfullt och vackert och passar verkligen på vår Hembygdsgård.

Ja, det var ett axplock ur vår programverksamhet där allt är gratis!

I alla husen finns flera små utställningar där man kan se hur det var förr på ett gårds-magasin, stryckjärnets historia, mjölkhantering och den traditionella sommarutställningen i Mangårdsbyggnaden med nytt tema varje år.

Föreningen har en representant i kommunens namnberedning, vi är remissinstans för de flesta bostadsbyggprojekt mfl omdaningar som kommunen planerar. Vi träffar ganska regelbundet både politiker och tjänstemän vilket håller oss uppdaterade.

Just i skrivande stund har vi en diskussion med kommunens politiker om vår kulturhistoria, äldre byggnader, en del i verkligt dåligt skick efter många års åsidosatt underhåll, en del i ganska bra skick som det finns möjlighet att underhålla och behålla som markörer till vår historia.

Vi glömmer inte heller att det skall genomföras en folkomröstning om Väsby Sjöstad.

Där har vi Väsbybor rättighet att i demokratisk ordning säga vår mening om byggplanerna.

Föreningsarbetets höjdpunkt är årsmötet, i år den 16 mars kl 13.00. Redovisning av året som gått och planerna för 2013 kommer att presenteras.

Då skall väljas ordförande, sex ledamöter och lika många ersättare till styrelsen och du som medlem har all möjlighet att påverka både valen och verksamheten.

Att betala medlemsavgiften i Hembygdsföreningen ger dig möjligheter till påverkan av vårt arbete i föreningen, att bli delaktig i beslut som rör verksamheten och ha trevligt och känna gemenskap i en förening med budskapet "Hembygden är där du bor".

Kjerstin Björkman

Anton Tamm

det moderna Väsby grundare och hängiven fotograf

Roland Storm berättar om Tamm och visar ett urval av hans bilder.
Söndagen den 17 februari kl 13 i Ladugården, Hembygdsgården.

Kaffeservering

Upplands Väsby
Hembygdsförening

ÅRSMÖTE

Hembygdsföreningens medlemmar kallas härmed till stadgeenligt ordinarie årsmöte i Ladugården, Hembygdsgården lördagen den 16 mars kl 13

- ☉ Musikunderhållning
- ☉ Kaffeservering

Verksamhetsberättelse, revisionsberättelse och bokslut tillhandahålls på årsmötet. Eventuella motioner skall vara styrelsen tillhanda senast tre veckor före mötet!

Välkomna!

"Jakten på Runsa borgs hamn"
om handel och kommunikation på Mälaren under folkvandringstid.

Mikael Olausson och Jim Hansson berättar om utgrävningarna på Runsa.
Söndagen den 28 april kl 13 i Ladugården, Hembygdsgården

Kaffeservering

VÄRVANDRING

Vi går runt Hammarby kyrka, Trefaldighetskällan och Löwenströmska lasarettet.

Samling vid Hammarby kyrka
lördagen den 4 maj kl 10.
Ta med matsäck!

Anmälan till Kjerstin Bjökman
senast torsdagen den 2 maj
på telefon
08 - 590 320 82

Hedlunds historier

Lennart Hedlund, född och uppvuxen i Upplands Väsby, har lovat ge Hembygden några glimtar av sina barn- och ungdomsminnen. Här kommer den fyrtiofemte av dem

Det börjar lida mot Valborg, och då tänker jag på hur det var förr i Väsby. Sen många år tillbaka gick det efter gamla rutiner med brasa och sång. Brasan tändes på berget mellan Kullavägen och Furubergsvägen, men flyttades sedan in till Folkparken, på slutningen ned mot dansbanan, och våren sjöngs in av Rotebro Manskör, i vilken ingick många Väsbybor.

En av dem var Thure Hagström, en gammal Optimusare, med en mycket vacker och kraftfull röst, som han lät arbetskamraterna njuta av under arbetspassen.

Under de år våren sjöngs in i parken kom många åhörare, som annars aldrig sågs där annars, men det hörde liksom till att hälsa våren välkommen.

Efter parktiden har brasan flyttats till Eds-sidan vid järnvägen, men för mig som gammal Väsbybo, är det inte som förr, och även Rotebro Manskör saknas.

Under parktiden avslutades kvällen av många äldre med en vals på den gamla dansbanan och av de yngre med en modernare vari-

ant på den nya eleganta banan, kanske till musik av Cay Södermans orkester.

Innan de äldre lämnade Parken togs ofta ett antal lotter, kanske det blev någon vinst. Varje såld lott gav ju ett tillskott till klubbkassan, och gick kanske till Väsby IK, Orienteringsklubben, SSU eller Kanotklubben Glid.

Då jag idag går förbi vad som var Folkparken, blir jag vemodig för där har jag både glatt mig och varit aktiv, sålt lotter, skött skjutbanor och träffat många trevliga människor.

Illustrerade ordspråk och talesätt

Ack, den som väl vore gifter, å kärriinga dö, å barna så stora så di kunne försörja en, så gubben.

Minnesbilder

På en förfrågan från Hembygdens huvudredaktör angående mina upplevelser som barn på en bondgård här i grannskapet vid 1930-talets början, vill jag här försöka ge några små, rapsodiska minnesbilder från min barndom. Det är händelser från åren 1930-1932, då jag var i tre- till femårsåldern.

Vår familj bestod av tre personer, far, mor och jag. Vi bodde i undantagsstugan, benämnd "Farmors stuga", på Dyvinge gård i Hammarby socken. Dyvinge gård arrenderades och brukades av mina farföräldrar Edvard och Josefina Jansson. Av deras fyra barn var de båda döttrarna utflugna och gifta vid det här laget. De båda sönerna, Birger min far och Bernhard hans yngre broder, fanns hemma på gården. De ingick i arbetsstyrkan om fem man utöver min farfar. På spinnsidan utgjorde farmor, jungfrun Hilda och min mor Margit den kvinnliga arbetskraften.

Från mitt tredje levnadsår har jag några svaga, men dock minnesbilder som jag vill försöka återge här nedan:

"Noppa"

Vi hade en tam gammal höna med namnet "Noppa", som på grund av sin tamhet slapp att gå instängd i hönsgården bland de andra hönsen eller hamna i stekgrytan sedan hon slutat värpa. Hon trivdes gott med att befinna sig i min och föräldrarnas närhet om dagarna och kom att utgöra min första lekkamrat i brist på mänskliga sådana.

Det goda förhållandet mellan "Noppa" och oss familjemedlemmar fortgick under ett par år, tills en dag då hon till min stora saknad och ledsnad plötsligt var försvunnen. Senare, när jag fått ytterligare några år på nacken, fick jag veta att Mickel Räv varit flitig besökare på gården vid tiden för "Noppans" försvinnande och att han förmodligen bidragit till hennes plötsliga försvinnande.

Näcken i "Strömdiket"

I närheten av vår stuga rann "Strömdiket", som förde bort överskottsvattnet från Dyvinge källa som låg i "åkern bakför logen." Vattnet transporterades ner till "Ån" på ången (Dyven) och vidare bort genom Källängarna ut i Fysingen.

Nedanför ladugården hade man grävt en liten damm i "Strömdiket." I denna stod en stockpump, som användes sommartid att pumpa upp vatten åt gårdens kor och hästar. Vattnet pumpades till en vattenränna, som bestod av en urholkad, grov stock, som stod på ett träfundament i lagom höjd för djuren att dricka sig otörstiga ur rännan.

Under regniga dagar så kunde "Strömdiket" forsa ganska ljudligt. Det var den farlige "Näcken" som lät, fick jag veta när jag ofta förmanades av mamma att inte gå nära "Strömdiket." I den här åldern hade jag för vana att söka mig till vatten och blöta ner mig rejält, när det regnade och var vått utomhus. Det hände att man fann mig stående med glad uppsyn mitt under den fallande vattenstrålen från stuprännan.

En regnig sommardag föll jag för "Näckens" locktoner och tog mig ett obehagat ögonblick ner till "Strömdiket", som väl var med fötterna före. Där stod jag sedan glad i hågen och höll mig i en grästorva på dikesslätten, med vattnet forsande kring knäna på mig.

Min förskräckta moder fann mig i den belägenheten och drog omgående upp mig ur "Näckens" våta famn. Hennes förmaningar i samband med den här händelsen har jag givetvis både glömt och förträngt, men jag anar att de var både långa och ingående.

Tjudrad

Min mor deltog i handmjölkningen av gårdens kor om morgnarna och eftermiddagarna. Om morgnarna brukade jag sova, när hon var i ladugården, men under eftermiddags-

passet brukade farmor ta hand om mig. Vid ett tillfälle fanns ingen barnvakt att få, när det var dags för eftermiddags-mjölknigen, men mamma fann på råd. Hon knöt ett brett bomullsband om midjan på den lille tre-åringen. Den andra ändan på bandet fäste hon i en metallögla, som satt iskruvad i stugväggen ovanför den sandhög som jag brukade sitta och leka i.

Där satt jag nu lugn och trygg tillsammans med vår katt som lekkamrat och den tama hönan "Noppa" spankulerande på respektfullt avstånd från katten, när farfar råkade komma gående förbi och fick se oss. Han lär ha blivit mycket förskräckt, då han inte kände till något om den uppkomna barnvaktssituationen, som min plikttrogna mamma råkat hamna i.

Efter sin upptäckt av det fjättrade barnbarnet och katten i sandhögen, så förvissade han sig i fortsättningen alltid om att jag inte skulle behöva vara ensam vid mjölkningsdags, utan han kom gärna och tog hand om mig under den timmen på eftermiddagen.

Vid ett besök i "Farmors stuga" för ett tiotal år sedan, fann jag att metallögla som mor tjudrat fast mig med sjuttio år tidigare, ännu fanns kvar i stugväggen, men någon katt eller höna såg jag inga spår av.

Synförrättning

Man förrättade syn vid Dyvinge, när jag var mellan tre och fyra år gammal. Bland synförrättarna fanns gårdens ägare, baron Louis De Geer. Jag minns honom väl, då han i motsats

till de övriga synförrättarna var ljusst klädd i en lång, fotsid rock och en ljus hatt.

När man kommit fram till syn av svin- och hönshuset, fanns även jag med i sällskapet. Pappa sa åt mig att stanna utanför svinhusdörren, medan han och de övriga farbröderna gick in och hälsade på hos grisarna. Jag blev tydligen märkbart ledsen över detta portförbud, vilket observerades av herr baronen. Han kom och tog upp mig på sin arm och så förrättade vi, han och jag tillsammans, en ingående synförrättning av grisarnas boning.

En ful gubbe

Vid ett annat tillfälle besökte folkskolläraren Albin Berglund min farfar i något föreningsärende. Berglund talade med mycket hög röstvolym, något som jag inte var van vid. När vi, farbror Berglund och jag, möttes i farmors kök, tog han upp mig på sin arm och frågade mig med tordönsröst. "Har du sett en så'n ful gubbe förut?" Efter en stunds betänketid svarade jag helt sanningsenligt: "Näej!"

Då kom ett bullrande skratt från farbror Berglund, som vände sig till farfar och sa: "Hör du Edvard, hur fostrar du dina barnbarn egentligen?" - Farfar skrattade sitt speciella kluckande skratt och svarade: "Tja, vad vet jag?"

Smé-Olle

I den ena delen av gårdens drängstuga bodde den gamle smeden Olsson, "Smé-Olle", som fått en fristad där på sin ålders höst. Olle hade tidigare fört en ambulering yrkestillvaro mellan olika gårdar i de kringliggande kyrksocknarna. Han hade ett gott rykte som en mycket yrkesskicklig smed. När "Smé-Olle" hade tillverkat något redskap eller utfört någon reparation, så visste man att grejorna skulle hålla inför framtiden.

Jag brukade ibland gå ner till farbror Olle i drängstugan och hälsa på. Han var en mycket fåordig man, men visade en nästan blyg

värme mot mig, den yngste på gården. Det hände att när "Smé-Olle" kom hem från handelsboden, så kunde han, tyst och försynt, sticka åt mig en godsak, t.ex. en slickepinne.

"Smé-Olle" var utrustad med en rejält tilltagen näsa, s.k. klyvarbom. När han ibland kom från vinterkyllan in i stugvärmen med pälsmössan djupt nerdragen, så brukade det hänga en stor, klar droppe längst ut under nästippen på honom. Jag brukade då intresserad följa farbror Olles näsa med blicken för att försöka följa den där näsdroppens vidare öde, ända tills den föll i golvet och var borta.

Nu på äldre dagar gjorde "Smé-Olle" något enstaka arbete i Dyvinge gårdssmedja, som än idag ligger i Kohagen några hundra meter från gården. Vid några tillfällen stod jag innanför smedjedörren och såg på när farbror Olle drog i pusten så att kolelden på härden flammade upp och värmden det järnämne, som skulle smidas och formas. När han sedan bearbetade den glödande biten med släggan eller smedhammaren mot städet, så nåddes mina små öron av en speciell klang, som ännu idag kan finnas kvar och ringa i mina gamla öron.

Farbror Olle var aldrig irriterad av min närvaro i smedjan, utan verkade snarare nöjd med mitt sällskap, som vanligt utan någon muntlig kommentar från honom. Man kan nog säga att vi, den gamle gårdssmeden och jag fyraåringen, sympatiserade med varandra i ett slags tyst samförstånd.

Sen hemkomst

Ett annat minne från den här tiden var när dyvingefolket hämtade grus från grusgropen i åsen vid Hammarby kyrka för att förbättra Dyvinges gårdsvägar. Det var om våren man gjorde detta. Gruset lastades i de s.k. dyng-raderna, d.v.s. de vagnar som man använde, när man körde ut gödsel på åkrarna. Detta var ju före den mekaniska gödselspridarens ankomst till jordbruket, så all lastning och

lossning utfördes manuellt, antingen det gällde gödsel eller grus.

När det led mot kväll, så hade de båda grusekipagen ej kommit hem till gården. När mörkret fallit på, så anlände de äntligen hem till Dyvinge och man fick den verkliga förklaringen till deras sena ankomst.

När man lastade den sista vagnen, så uppstod ett ras i grusgropen. Den som stod närmast raset var den yngste av dyvingebröderna, min farbror Bernhard. När raset kommit, stod han plötsligt helt fastklämd upp till bröstkorgen i rasmassorna. Det var säkert en hemsk upplevelse, både för honom och de övriga tre männen. Det innebar även en lång och plågsam väntan för honom, när de tre kamraterna försökte att försiktigt skotta undan gruset kring honom för att få loss honom ur grusmassans grepp.

När han äntligen kunde dras loss, så verkade änglavakt ha medverkat och bistått honom. Han var öm och stel i hela kroppen, men ingenting verkade brutet, så han kunde med viss möda röra både armar, ben och bål. Man beslöt att han skulle följa med hem till gården i avvaktan på eventuella tillkommande skavanker, som kunde komma att uppträda. Som väl var så slutade olyckstillbudet med detta.

Det är märkligt hur väl jag kommer ihåg den här händelsen. Förmodligen kan det bero på att den var så dramatisk och ofta kommenterades av de vuxna lång tid efteråt. "Små grytor har också öron," heter det ju.

Mota kor och rida barbacka

Sommartid släpptes korna om morgnarna på bete i den vidsträckta Kohagen. När det var dags för eftermiddagsmjölkningen, så återkom de med mjölkstinna juver och stod råmande vid Kohagsgrinden i väntan på att bli befriade från sin mjölk. När grinden öppnades, gick de i en lång, hierarkisk rad förbi "Farmors stuga" och stannade vid den stora, vattenfyllda trärännan i anslutning till stock-

pumpen i ”Strömdiket för att dricka sig otörstiga. Därefter gick de självmant upp till ladugården och sökte upp sina platser vid foderbordet, som lockade med färskt grönfoder, som ladugårdskarlen Wallin slagit för hand med lie på åkern och kört hem till ladugården under eftermiddagen.

Han hade också hämtat ett par rejäla isblock ur gårdens isstack och lagt dem i vattenbassängen i ladugårdens kylrum. Där bland isblocken sänktes sedan 50-liters plåtflaskor med den nya mjölken för avkylning till följande morgon, då de fraktades med häst och vinkelaxelkärra om sommaren och släde om vintern till sanatoriet invid Löwenströmska lasarettet.

När jag nått fyra års ålder kunde jag namnen på varenda ko i ladugården. Gårdstjuren fick heta ”Mulle”, trots att han var av fin stamtavla och egentligen skulle heta Wäsby Hero, kommen ur den renrasiga SRB-besättningen, som fanns i Stora Wäsby ladugård.

Hästarna släpptes i vall i Hästhagen sedan deras arbetsdag var till ända. Det var bara den häst, som skulle dra mjölkskjutsen följande morgon som fick stanna i stallet och s.a.s. var jourhavande. – Även namnen på de sex hästarna hade jag som fyraåring i gott minne. Pontus, Jakob, Isak, Stor-Göta, Lill-Göta och Pärulan hette de.

Jag tyckte att det var jobbigt att rida barbacka, när far brukade lyfta upp mig på någon av dem. Han uppmanade mig att hålla mig fast i hästens man. Problemet var, att hästen av ardennerstorlek var så bred över ryggen, att mina korta ben stod nästan rakt ut åt sidorna, när jag försökte grensla den breda ryggen. Dessutom brukade flugorna bidra till att hästen ruskade och skakade manen, när de blev närgångna. Jag fick hålla i mig krampaktigt för att inte tappa taget och ramla av hästen. Det var så där lagom roligt tyckte jag, men klagade inte för pappa, som trodde att jag satt och njöt av ridturen,

som varade mellan stallplanen och Hästhagsgrinden under hans överinseende.

Visslaren

I kammaren innanför köket stod mina farföräldrars trattgrammofon. Skivorna man spelade var s.k. stenkakor av äldre modell. De innehöll två melodier, en på vardera skivsidan. I regel var det gammal dansmusik, företrädesvis utförd av ”Jularbo-Kalle”, Carl Jularbo under senare tid.

Jag blev nog omedvetet ”preparerad” med dessa låtar, typ ”Livet i Finnskogarna” och ”Avestaforsens brus.” Tidigt, i fyraårsåldern, brukade jag gärna vissla när jag hörde någon av de låtar, som spelades på grammofonen eller i radion, som nu gjort sitt inträde i vårt hem. Visslandet blev till en vana hos mig, det fanns med i bilden även när jag gjorde annat än att lyssna på trattgrammofonen eller den moderna radion.

Man kan väl utgå ifrån att min visslingskonst inte var så överdrivet tonren, utan att det snarare var smått falska toner, som jag åstadkom med min lilla näbb.

Vid ett tillfälle en förmiddag var jag i köket hos farmor. Hon stod vid köksbänken och lagade maten inför gårdsfolkets middagsmål kl. 12:00 på dagen. Jag satt på kökssoffan och lekte med någonting, som nu fallit mig ur minnet. Samtidigt visslade jag av hjärtans lust, högt och förmodligen falskt.

Till slut brast min farmors musikaliska tålmod. Hon vände sig mot mig och sade med allvarlig min: ”Lasse, du ska veta att den som mysslar under tegetak, får kyssa alla hundar där bak!” När hon sagt detta, återgick hon till arbetet vid köksbänken. – Jag satt nu helt tyst och förlägen och tänkte: ”Vad var det hon sa, skulle jag pussa ”Moppe”, gårdshunden en svart spets, under svansen, nej, usch fy!”

Efter farmors sedelärande deklamation för mig, så höll jag inne med visslandet inomhus flera dagar. Nästa gång vi lyssnade på gram-

mofonen, farmor och jag, så återföll jag till min vissling, när jag hörde Jularbo-Kalles klämmiga toner skorra fram ur trattgrammo-

fonen. Då log farmor, men hon kom ej med någon sedelärande förmaning den här gången.

Lars Erik Jansson

Försvunnet

Tiderna förändras och vi med dem. Många saker och företeelser har gått ur tiden och ingen lär sakna dem. Ett mannaminne blir kortare och kortare och vem vill titta bakåt, när allting rusar framåt? Men vi härstammar alla ifrån det där som fanns bakåt och ibland dyker minnen av det som längesen försvunnit upp. De där gula nallebjörnarna med stoppning av träull t.ex. De var hårda men trofasta vill jag minnas. Det gula yttertyget nöttes ut på sina ställen och träullen plockades ut av de kläfvingiga.

Livstykkena är också försvunna och det kanske är lika bra. Annars var det ett mycket jämställt plagg och bars av både pojkar och flickor. Det var tillverkat av hård, smalan-dig trikå och knäpptes med hemsydda knappar, senare med överklädda plåtknappar. Tyget blev liksom hårdare för varje tvätt. I de fyra strumpebanden fäste man långstrumporna. När strumpebandsknapparna lossnade, försökte man med en slant om man hade någon. Det blev alltid en glipa mellan strumpan och livstycket förstås, men man fick dra ner underbyxornas ben på låren för att överbrygga.

Skolsjuk kunde man dåförtiden vara (undra på det med dessa livstycken, ibland t.o.m. knäppta på ryggen). Var man skolsjuk, kunde man stanna hemma från skolan under för-bärande av någon krasslighet av mindre all-varligt slag och t.o.m. få stanna i sängen och läsa böcker och tidningar, och någon efter-given förälder intygade krassligheten. Skol-sjukan har försvunnit. Nu skolkar barnen i stället. Att skolka straffar sig. Det gjorde det inte att vara skolsjuk.

Borta är också blåkläderna, delvis i alla fall. Som jag minns det hade arbetare blåkläder, urtvättade till ljusst lavendelblått och lagade med lappar från andra blåkläder. Blåkläder-na bestod oftast av två delar, blåblus och blå-byxor. Blåblusen drogs över huvudet och hade bröstficka. Blåblusar fanns att köpa från Åhlén & Holm redan i början av 1900-talet under beteckningen arbetsblus och sågverksblus. Dessa blusar hade linning nertill. Linningen försvann också så små-ningom. Den undre delen i ensemblen var blåbyxorna, där knäna ofta var lappade. Många gånger hade byxorna krympt och var litet för korta. På järnvägsverkstan hade de blåkläder. På bilverkstan hade de overall. Overaller och snickarbyxor finns fortfarande att se, men blåblusen är försvunnen.

Många vegamössor syns inte heller till. Vegamössan var av helkläde, hade svart foder med guldstämpel: Äkta Stockholms Vega. Den hade läderskärm, ripsband, snöre och gula ankarknappar. Efterapningar fanns i enklare utförande, burna till blåkläder.

Flera andra mössor är också borta, krimmer-mössan t.ex. Och båtmössan, vart tog den vägen? Den vita, som gubben i korvkiosken hade och den ljusblå, som småpojkar bruka-de ha om deras mammor fick bestämma.

När man efterlyste Tumba-Tarzan i början av 1960-talet, uppgavs det att han var klädd i blå seglartröja, grå byxor, gymnastikskor och en mörkblå båtmössa med kokard. Både Tumba-Tarzan och båtmössan försvann i Tullingeskogarna. Tumba-Tarzan kom till-rätta, hur det var med båtmössan är mig

obekant. Till vissa uniformer bärs båtmössa fortfarande.

Något som verkar komma tillbaka är sportmössan. Keps heter det nu. Förr visste ju ingen vad keps var för något. Man hade sportmössa. För sommarbruk vit eller ljusbeige till färgen och mörkare i tonen mot hösten. En äldre väsbybo har berättat att man kunde läsa ut olika betydelser ur mössans placering på huvudet - se illustrationen på motstående sida - en sorts klädkod från 1940-talet, om man så vill. Sportmössan (i alla fall vissa) hade en knapp framtill, där man knäppte ihop mösskullen med underlaget. Vad jag vet sågs dock ingen med mösskullen uppknäppt. Vad skulle det ha betytt? Ju mer jag tänker på sportmössor, desto fler dyker det upp. Kanske får de en ny generationsperiod.

En äldre företeelse, som i alla fall är spårlöst försvunnen, är svalrocken. På den gamla, goda tiden tog karlarna på sig rock i grå eller svart bomullsatén, när det var för varmt för vanlig kavaj. För på banken, kontoret och andra litet mer allvarligt syftande ställen kunde man inte gå i skjortärmarna, det anstod inte en tjänsteman. Lättklädd fick man vara på fritid. D.v.s. undertröja hade man väl och ärmhållare, lika försvunna de också.

Trenchcoaten är borta, gudskelov, för tänk så tung den blev i regnväder. Golfbyxorna försvann också. Äppelknyckarbyxor kallades de visst också. Om det var så praktiskt att ha en binge äpplen runt knäna, när man blev jagad av äpplenas ägare, tvivlar jag på.

Toppluvor och skolmössor försvann, liksom den där anoramössan för flickor, där man kunde sy in öronskydd. Pojkar kunde ha upprullad toppluva och öronskydd av svart sammet med metallbågar ovanpå huvudet och luvan, borta de med.

Prasslen försvann också, alltså de där regnrockarna som fanns på 1960-talet, bruna eller blå. De var gjorda av något plast-material och stelnade i kyla. Hade man midja, kunde man dra åt skärpet ordentligt och prassla vidare.

Myggjagarna är också borta, saknade av ingen. Men nog var det tjugigt med oxblods-färgade.

I min barndom gick män, kvinnor och småflickor i hatt. Herrhattarna har länge varit försvunna eller suttit på någon äldre invandrad farbror, men nu syns enstaka exemplar av det manliga släktet komma med hatt, liksom småpojkar. Den nutida herrhatten är ofta brun med vida brätten, medan småpojks hatten är rutig. Damhattar av strå syns ibland sommartid, annars ser man nästan bara damhattar vid bröllop. Hattbaren på Götgatan ligger ändå kvar, i alla fall när jag gick där sist.

Det sägs att allting går i cirkel och kommer tillbaka, när det har gått tillräckligt lång tid. Kjollängden lär följa konjunkturerna och gå upp och ner. Vissa saker lär dock aldrig komma tillbaka. Vem längtar efter livstucken?

Inga Lisa Gustafsson

Karlslund

Fortsättning från föregående nummer av en dokumentation av Katarina Nordli från september 1980

Hälsotillstånd, medicinsk vård

Av George Schulheis' rapport till K.M. från år 1903 att döma var hälsotillståndet då tämligen dåligt. Flera hade tuberkulos, och några verkade kroppsligt klena och svältfödda. Den medicinska vården verkade obefintlig, om man inte skall räkna hit diverse tvångsmedel som användes "för att hindra patienternas begär att tillfoga sig själva skador, mot onani etc."

När någon skulle intas på anstalten, utfärdades dels ett intyg "angående person, för hvilken sökes inträde å offentlig eller enskild anstalt för sinnessjuka" som skulle utfärdas av läkare, dels ett "rörande sinnesslöa barn, som böra besvaras af prästerskap jämte barnets närmaste anförvanter". Det var frågor rörande "den sjukes föregående tillstånd" och frågor rörande "den sjukes nuvarande tillstånd" och på grundlag av dessa upplysningar och iakttagelser ansåg läkaren personen vara i behov av vård.

Det andra formuläret rörde upplysningar angående barnets familj, karaktär, egendomarligheter i släkten, föräldrarnas begåvning och sedliga eller osedliga liv, fallenhet för dryckenskap, husliga förhållanden inom familjen.

I 1904 års rapport anmärker Schulheis att dessa intagningshandlingar "voro i synnerligen bristfälligt skick." Och fru Krantzson förde själv kortfattade anteckningar om alumnernas "utveckling och psykiska förhållanden."

1906 har införts "osnygghetslistor" och särskild förteckning angående förekomsten av epileptikeranfall. 4 pojkar utskrevs, 2 till

fattigvårdsinrättning, 1 till sinnessjukhus och 1 till enskild vård. 2 avled.

Man hade ingen egen läkare på anstalten. Läkare tillkallade man efter behov.

FSBV redogörelse från 1907 omtalar att mot sängvättning gav man alumnerna kalla tvättningar morgon och kväll och uppväckning ett par timmar efter insomnandet. Som straff användes sängläge och kroppssaga. Som tvångsmedel använde man skyddshandskar för anani (onani?) respektive skadegörelse, blindärmar, livkjortel, skyddströja. Orsaker till sjukdomen trodde man vara alkoholism hos fadern eller någon nära släkting, engelska sjukan, sinnessjukdom i släkten, syfilis hos modern, svår förlossning.

1910 berättas från FSBV: "- å två sinnesslöa användes ett slags handledsmuddar (som hopknäpptes med hvarandra vid bakåtförda händer) för att hindra dels onanisering och dels söndertuggning av fingrarna. Tvångsmedel i annan form användes ej." "Flera mindre, förlamade och mer hjälplösa barn intagits, medan de utskrifna till största delen varit äldre, delvis i någon form arbetsföra."

1917 års redogörelse omtalar att de "vårdade" har hållit sig klenare än vanligt, att 3 har avlidit i tuberkulos och att 4 har lidit av "kylskador."

1918 härjar spanska sjukan och 41 angräps av sjukdomen, 16 avlider. Dessutom insjuknade 7 av personalen, 1 man och 6 kvinnor. Av dessa avled mannen, Ture Rehn - veteranen som var med från Trånghalla, utskriften som patient 1915 och inskriven som personal samma år.

1919 rapporterades 5 fall av lungtuberkulos och ett fall av difteri.

En kontobok från 1917-19 ger en uppfattning om vad man hade för mediciner. Några utdrag av de vanligast förekommande:

Hammarby apotek. Medicin till Karlslund 1917-1919

<i>Ronneby ansiktsvatten</i>	<i>dekot</i>
<i>Thielemans droppar</i>	<i>kamferolja</i>
<i>Karlsbader (mkt vanligt)</i>	<i>bikarbonat</i>
<i>järntinktur</i>	<i>kollodium</i>
<i>naftalan</i>	<i>Mellins food</i>
<i>bröstsajt</i>	<i>aluminiumsubacetat</i>
<i>Spångsbergsliniment</i>	<i>liktornplåster</i>
<i>salpetersyra</i>	<i>handsprit</i>
<i>borlanalin</i>	<i>kreolin</i>
<i>acetylpulver</i>	<i>kromkalium</i>
<i>vismuntpulver</i>	<i>maskfrö</i>
<i>Roséns bröstdroppar</i>	<i>Gösta Stiebel Emulsion</i>
<i>rabarbertabletter</i>	<i>reagens</i>
<i>blysalva</i>	<i>maskkakor</i>
<i>zinksalva</i>	<i>sacharintabletter</i>
<i>lakrits</i>	<i>acetylsalisyra</i>
<i>prinsens droppar</i>	<i>skabbsalva</i>
<i>lapis</i>	<i>Burrows salva</i>
<i>kallodium</i>	<i>fiskolja</i>
<i>gråsalva</i>	<i>djurmedicin</i>

Ser man på 1923 års redogörelse till K.M. under rubriken "utgifter" med under-rubriken "medicin och annat som tillhör sjukvården", så är det inga utgifter alls.

Antal läkarbesök var 16. 5 fall av difteri. En allmän viktökning (Oman vägde sina alumner 3 gånger om året). "Osnygga" var 47 av 70, varav 17 "groft."

Man förde även journaler över alumnerna.
Ex.:

"Beda Sofia Persson (fingerat namn)

Född:

Intagen:

Hemort:

Ansvarig målsman:

Allmänt själstillstånd: ex. minnet gott, om-döme mindre gott

Hälsotillstånd: gott, klen

Moralisk utveckling: snäll, står mycket lågt, envis, olycklig

Sysselsättning: väver, tvättar, hjälper till med småbarnen, kan ej sysselsättas, tjarar hela tiden, biter sönder och förstör, binder borstar.

Renlighet: osnygg

Vikt:

Längd:

Huvudomkrets:

Dessa omdömen är efter år!

"Komplicerade lidanden hos de nyintagna" under år 1925 har i 17 fall varit "rubbningar i talförmågan," 4 fall av epilepsi, 2 fall av kramper och förlamningar, 2 fall av öronflytning bl.a.

1930 har "tvångsmedel endast av och till måst tillgripas."

Under hela perioden är alumnerna övervägande barn och betydligt fler är män än kvinnor. (1977 var endast 10 av 354 ”boende” under 16 år).

1942 steriliseras 2 kvinnor (FSBV). 1934 kom en lag om sterilisering av ”sinnesslöa.”

1952 övergår Karlslund i Stockholms stads händer och vårdresurserna - läkare, arbetsterapeuter, kuratorer - utökades.

1971 tar landstinget över.

Ottilia berättar att hon fick hämta medicinlådan på vintern. De fick medicin på skedar då. De som var oroliga fick bromenal, hybernal.

Bertas syster som samtidigt kom till Karlslund, flyttade 1937 till Vipeholm i Skåne. ”De skulle försöka göra henne bra, men det gick inte.” Hon blev kvar där och dog 1963. Man blev inlåst i sovsalarna efter kvällsmaten och toaletthinkar ställdes in.

Till tandläkaren gick man om man hade ont i munnen. Han fanns i Väsby.

Svea berättar att under hennes tid (dryga 2 år) på Lindhem gick pojkarna aldrig till tandläkaren.

Astrid A. menade att det fanns mycket bättre barn på den tiden. Många blev friskskrivna. Först kom de till Slagsta, sedan ut. Familjeförhållandena kunde vara orsaken till intagningen vid Karlslund. ”Lite säregna kanske de var.” ”Allt var så hemligstämplat på den tiden, man fick inte vet något, det fanns ju dom var mentalsjuka.”

Ebba K. Ansåg att det berodde mycket på personalen hur vården blev, vad man ”sysselsatte barnen med.”

De första åren (hon kom 1925) fanns det ingen tandläkare, senare tog man barnen till tandläkaren i Väsby någon gång om året. Det fanns ingen fast läkare, han blev kallad efter behov.

En av pojkarna skickades till Vipeholm och kom tillbaka i rullstol och utan tänder (Andersson, P.G., Mest om mat, Lt. 1980: ”Vipeholmsundersökningen 1947-1951 visar att sockret i brödet inte har någon betydelse ur kariessynpunkt.”)

Kosthåll

Vid 1900-talets början ”utspisning.”

1903, rapport till K.M. utförd av Georg Schultheis:

”Af de vid inspektionen närvarande syntes en del kroppsligt klena och dåligt nutrierade. Nutritionsrubbnigar äro utan tvifvel att anse såsom symtom af idiotin, de äro åtminstone, som jag haft tillfälle att erfara, både mycket vanliga och ytterst hårdnackade att bekämpa äfven hos högre stående, d.v.s. bildbara sinnesslöa. Med hänsyn härtill kan ofvanberörda sjuklighet och kroppsliga svaghet icke anses såsom bevis på bristfällig hygien eller otillräcklig resp. olämplig föda, ehuru väl det måste erkännas att en mera individualiserande dietanordning sannolikt skulle vara till mycket god nytta.”

1905: FSBV årsredogörelse: ”Mjolkportionen har ökat med 100 kbcm per dag och person.”

1907: ”Synes näringstillståndet vara bra och vägningarna utvisade i allmänhet viktökning.” (K.M.)

”Fru K. upplyste att hvarje dag regelbundet utspisas 60 l. oskummad mjölk. Vanligen 5 å 10 l. mera, beroende på tillgång.” (1907 fanns 55 patienter.)

1921: ”32 av de vårdade har erhållit dietportioner - kalvullar, äggstanning, fisk, grönsaker, vällingar, the och skorpor i omväxling. För de mindre barnen serveras mellanmål bestående av oskummad mjölk med vetebröd, för de äldre barnen choklad, kaffe med vetebröd.”

1925: ”- matordning: sjuk- och dietportioner ha utdelats till 30 av de vårdade. De epileptiska ha erhållit saltfri kost. Inga förändringar.”

1928: ”Inga förändringar. Diet- och extraportioner i mån av behov.”

1934: ”Matordning: u. anm.”

1942: ”Matordning i enlighet med ransoneringen.”

1947: ”Matordning: u. anm.”

1957: ”Under året har genomförts en förbättring i mathållningen för att få till stånd en mera näringsrik och omväxlande kost.”

Anna Jacobsson - Fisk & Kräfthandel, Hötorgshallen 48-49 - skickade denna räkning till vårdanstalten Karlslund 1924:

5/5	20 kg vitling à 0,50	10,00
	10 " strömg 0,50	5,00
	frakt 0,95	
15/5	25 kg rödspotta à 1,00	25,00
	20 " strömg 0,40	8,00
	frakt	1,25
22/5	20 kg bergtorsk à 0,90	18,00
	18 kg strömb à 0,50	9,00
	frakt 0,95	
30/5	15 kg strömg à 0,60	9,00
	frakt 0,95	
		88;10

Nordiska Slakteriet AB, Tegnergatan 23, Sthlm, skickade 5 juni 1925 räkning till Karlslund Vilohem, Väsby, för varor inköpta den 16 och 27 maj:

"15 kg kalvbringa, 10 kg köttfärs, 2 kg kalvfärs, 20 kg bräckkorv, 20,4 kg falukorv, 10 kg stångkorv, 3,6 kg kokt medvurst, 11 kg kallapp, 12,6 kg oxrev, 49 kg lår, 10,1 kg rökt rullskinka, 5 kg frukostkorv, 5,3 kg Hamburgerkött, 2,7 kg Londoner."

Karlsunds tvättinrättning omkring 1920.

1924 fanns 69 alumner.

Från Säby Gård Vallentuna levererades under januari månad 1920 2.297 l. oskummad mjölk à 43 öre per liter (bil. 19). 1920 var alumnerna 62 till antalet.

Ett hushållskonto från 1918 visar att man trots egna trädgårdsodlingar (FSBV redogörelse - 1908 arrenderar Fru Krantzön ca 3 tunnland åkerjord för odling av trädgårdsalster) och egen smörkärning, inhandlade både smör, grönsaker och bär för insyltning och saftning.

Fotograf okänd.

Man köpte även småbröd, franska bröd, skorpor och limpor - om det nu var för personal eller patienter.

K.M. redogörelse för 1923:

”Ett område - ”Tolan” - af 1,65 hektar, beläget på andra sidan av Frestalandsvägen har inköpts. Å Tolanområdet har anlagts en köksträdgård, hvarifrån anstalten erhållit en stor del af sitt grönsaksbehof.”

Forts. i nästa nummer

Bättre när det var sämre

Vår milda vinter är icke något i sitt slag ensamt stående. År 1172 var vintern så mild, att redan i Februari träden stodo i full knopning och fåglarna byggde sina bon. År 1289 hade man egentligen ingen vinter alls. År 1421 blomnade fruktträden i Mars och i slutet af April blefve körsbären mogna. År 1538 i Januari Månad stodo trädgårdarna redan i blommning. År 1572 var förhållandet det samma som 1172. Äfven vintrarna 1607, 1612 och 1617 utmärkte sig genom en särdeles

mild temperatur. År 1659 hade man hvarken snö eller is. År 1732 behöfde man så godt som ingen eld i kakelugnarna. Äfven åren 1791, 1807, 1822 och 1894 utmärkte sig för milda vintrar.

Ovanstående är ett klipp ur Södertelge Tidning 1902, varav vi kan förstå att även vintern det året var mild.

Red:s anm.: Om växthuseffekten finns inget noterat.

Om gudars och människors uppkomst

En gång i urtiden bestod världen av ett stort hål, som kallades Ginnungagap. På ena sidan om hålet låg köldens värld, Nifelhem, och på den andra sidan låg eldens värld, Muspelhem. Där mitt i hålet, mellan köld och hetta, skapades jätten Ymer och kon Audhumbla. Jätten höll sig mätt genom att dia kon. Kon slickade varje dag de isiga saltstenarna på gränsen till köldens värld. Hon slickade och slickade och till slut kom där fram en mans hår ur stenen. Hon fortsatte att slicka och snart stod en hel man framför henne. Han var stor och vacker och hette Bure.

Från jätten Ymer härstammar alla jättar. Bure blev farfar till de första gudarna, som hette Oden, Vile och Ve.

När de tre gudabröderna Oden, Vile och Ve blev vuxna, dödade de jätten Ymer och kastade hans kropp mitt i Ginnungagap. Av jättens kropp skapades jord och himmel. Blodet från Ymers kropp blev till hav, sjöar och floder. Av Ymers kött formade gudarna jorden. Jättens ben blev till berg och hans tänder blev till stenar. Av Ymers hår skapade Oden och hans bröder skogarna på jorden och av huvudet formade gudarna himlen. Under himlens fyra hörn satte de dvärgarna Öster, Söder, Väster och Norr för att hålla

den uppe. Sedan tog gudarna gnistor från eldens värld och skapade sol, måne och stjärnor.

Mitt i havet låg den runda jorden. En dag när gudarna vandrade längs stranden, såg de ut två vackra träd. Av dem skapade gudarna de första människorna. Mannen fick heta Ask och kvinnan Embla.

Människornas hem hette Midgård och jättarnas hem kallades Jättehem. Mitt i världen låg gudarnas hem, Asgård. Efter sitt hem Asgård kallades gudarna även asar. Gudarna byggde också en bro mellan Asgård och jorden, som de kallade Bifrost. Vi kallar den regnbågen.

Mitt i Asgård låg en stor slätt, Idavallen, som skuggades av en helig ask, Yggdrasil. Trädet fick vatten från en helig källa, som var fylld med visdom och kunskap. Askens grenar bredde ut sig över hela världen och nådde ända upp till himlen. Vid trädets rötter låg en stor drake och gnagde. Den dag han lyckades gnaga igenom hela roten, skulle hela världen gå under.

Fornnordisk Myt (något förenklad)

Hur gammalt kan ett träd bli?

Lind	800 år
Lärk	600 år
Alm	500 år
Bok	400 år
Hästkastanj	400 år
Äldst blir eken, som kan bli 1 000 år.	

Källa: Land

I BACKSPEGELN

Hedvig – hembyggsfotografen

Foto: Kjell Ebrnholm

För en fullsatt ladugård visade Roland Storm den 18 november vykort och fotografier ur Väsbyfotografen Hedvig Lundqvists produktion. Publiken var entusiastisk och bidrog med kommentarer och information.

Foto: Kjell Ebrnholm

Hedvig Lundqvist, 1869-1959, öppnade fotografiateljé i Väsby 1911. Hon var ett hittebarn från Allmänna Barnhuset i Stockholm och vägen till en egen fotoateljé hade inte varit utan mödor.

1912 köpte hon en tomt av Väsby Villastad AB (Anton Tamm) för 600 kr och uppförde huset Brobacken. Där tog hon emot enskilda, par och grupper som ville fotografera sig i hennes ateljé. Hedvig Lundqvist var en

manhaftig person som talade med grov röst, rökte pipa, körde Harley-Davidsson med sidovagn och hade förkärlek för hundar.

Roland Storm kunde förutom ateljéfotona visa många gruppbilder, t.ex. av den frivilliga brandkåren, nykterhetslogen Verdandi, kommunistiska ungdomsförbundet, Folkets Husstyrelsen m.fl. samt en mängd vykort, signerade Hedvig Lundqvist.

Hedvig Lundqvist dog 1959 vid 90 års ålder och ligger begravd på Hammarby kyrkogård.

Inga Lisa Gustafsson

Öppet Hus i Advent på Hembygdsgården lockade fullt hus!

Foto: Leif Welander

Den 2:a advent var en frostnupen, kall och solig vinterdag. Trots kylan blev vår vackra

Foto: Leif Welander

Mangårdsbyggnad fullsatt med kaffe- och glöggsgugna gäster! Ca 65 personer valde att tillbringa eftermiddagen på Hembygdsgården och förutom god förplägnad, fick vi

njuta av skön sång och musik av Birgitta Söderström och Gun Bjurberg.

Birgitta Söderström och Gun Bjurberg underhåller.

De förgyllde vår gemytliga samvaro i den julpyntade, hemtrevliga Hembygdsgården, med de traditionella julvisor vi känner igen och längtar efter i juletid. Vi fick också chansen att sjunga med och vi försågs med de texter, som behövdes för att vi skulle kunna bilda en gemensam, skönsjungande kör!

En härlig 2:a advent att minnas!

Susanne Bergman

Ljusglimt i vintermörkret

På värnlösa barns dag den 28 december hölls traditionsenligt hembygdsföreningens årliga grötfest, ett arrangemang som nu passerat 40-årsstrecket men fortfarande är populärt.

Ett femtiotal föreningsmedlemmar hade samlats till grötätning och man konstaterade att gröten, kokad av Ingegerd Petersson och Siv Rydén, var en god ärgång.

Bro Låtgille stod för underhållningen och spelmannsglädjen var inte att ta fel på.

Undertecknad höll ett litet välkomsttal och passade på att dela ut en guldmedalj i choklad med texten "Du är bäst" till föreningens ordförande, Kjerstin Björkman, som uppskattning för hennes insatser och omsorg om föreningen. Lennart Carlsson behöll titeln "Årets ladugårdskarl", då ingen gjort honom rangen stridig, och bar sin kokard väl synlig. Allt på skoj, men allvarligt menat.

Mellan gröt och kaffe togs de nya sånghäftena fram och nya och gamla texter sjöngs med fart och kläm.

Lotteriet hade i år tack vare flitiga och givmilda medlemmar dubbel så många vinster som tidigare. Lottdragningen tog sin rundliga tid innan grötdeltagarna kunde dra sig ut i vintermörkret, kylan och ishalkan med sina vinster under armen.

Inga Lisa Gustafsson

Grötfotograf: Leif Welander

24-timmars på skidor i Upplands Väsby

Fem år i följd 1983-1987 arrangerades 24-timmars av Väsby skidklubb.

Låt mig ta det från början. Skidklubbens styrelse fick en förfrågan från Svenska skidförbundet om inte en framåt kommun som Upplands Väsby kunde arrangera 24-timmars. Utan att ha större kunskap i frågan insåg styrelsen att en ny kraft måste till.

Ordföranden Lars Kostenniemi kontakta- de mig men jag visste ingenting om ämnet. Jag var beredd att försöka. Skid- förbundet gav mig en broschyr och berättade att det fanns 50 st 24-timmarslopp i Sverige.

Jag träffade fritidschefen i Väsby och han kände till 24-timmars sedan tidigare. Vi pratade igenom frågan och han accepterade att kommunen under vissa villkor kunde bli medarrangör. Kommunen skulle ställa upp med bl a plogning av parkeringsplatser, vissa lokaler, tryckning av inbjudan, resultat osv. Några bidrag i annan form utgick inte.

Jag träffade teknikfolk i kommunen. En fråga jag t ex tog upp var att belysningen på tävlingsplatsen behövde förstärkas. Jag kontaktade ansvarig för sådana byggen och han föreslog att jag själv skulle skicka en begäran till kommunen. Det gällde en belysningsstolpe mitt på planen och brevet skulle visa den beräknade kostna- den. Belysningen var på plats före första loppet. En detalj: Pettersson, orienterare som ofta arbetade vid aktiviteter i Väsby, var lite arg på lampan när jag träffade honom. Men han var arg på sig själv som liksom alla andra trevat omkring i halv- mörkret utan att komma på idén.

Jag ringde några andra tävlingsledare och frågade hur de ordnat arrangemanget. I Uppsala hade man 300 lag så alla lag inte

kunde växla på samma ställe. Där försvann mycket av gemenskapen. När lagen blev alltför många slopades varvräkningen. Där försvann en programpunkt. I Handen körde varje åkare två varv och varje hel- och halvtimme startade nästa åkare. Det saknades helt ett tävlingsmoment. I Stor- vreta hittade jag ett 24-timmars som jag kopierade till stora delar.

24-timmars startade fredag kl 18 med målgång lördag kl 18. Elljusspåret på 2,2 km i Runby användes. Varje lag hade en åkare i spåret hela tiden. Lagen fick bestå av hur många eller få åkare man ville. Varje lag disponerade två nummerlappar som hängde på en ställning vid växlings- platsen.

I Skidförbundets broschyr stod det bl a att ”din viktigaste arbetsuppgift är att värva lagledare och sedan hjälpa dem”. Jag trodde att det var att värva lag. Inte. Hittar man en lagledare så blir det ett lag. Inför första loppet tog jag semester tre dagar och åkte runt i Väsby. Efter första dagens arbete hade jag inte fått en enda anmälan. Jag började fundera. När jag kom till ett företag visade man mig oftast till vasa- loppsåkare. Det var fel. Jag bad att få prata med den som ordnade personal- festen. Då gick det bättre.

Med inbjudan följde en blankett där lagledaren noterade åkare, åktider, lagets namn osv. De fick också ett papper med mina tips till lagledarna. Ett tips var att bemanna nattimmarna först. Det hände för några att alla dagtimmar var beman- nade när lagledaren bara hade ett par per- soner kvar som inte kunde åka på natten. Min son Håkan satte sig en gång vid telefonen och ringde några samtal. Sedan kom han och sade att nu är natten klar till mitt lag. Dagtimmarna ordnar sig alltid.

En vecka före loppet hade jag en lagledarträff i Runbyskolans matsal. Där fick alla ett PM som de gav till åkarna med information och tips. Lagets namn och nummer skrev lagledaren dit. Information och frågor fyllde lagledarträffen. 24-timmars med alla aktiviteter gick av stapeln vid Runbyskolan.

En vecka före loppet hade jag en lagledarträff i Runbyskolans matsal. Där fick alla ett PM som de gav till åkarna med information och tips. Lagets namn och num-

mer skrev lagledaren dit. Information och frågor fyllde lagledarträffen. 24-timmars med alla aktiviteter gick av stapeln vid Runbyskolan.

Lagens namn tyckte jag lagledarna lyckats bra med. Philadelphia Flyers kom från Pingstkyrkan och Pig Street Team från Särimnervägen för att nämna ett par.

Alla programpunkter runt tävlingsplatsen var viktiga. Jag bad lagledarna att hitta på egna aktiviteter på växlingsplatsen. Philadelphia Flyers hade ett tält som var bastu. De hade en eld utanför där ett oljefat med stenar värmdes. Fatet bars in i bastun. Idén kom enligt dem själva från Karl XII.

Varvräkningen anslogs varje timme. Vissa lag ställde upp för att vinna. I serveringen fanns en stor tavla där varvräkningsresultatet noterades. Själva tavlan gjordes

proffsigt av en klubbmedlem med tryckeri. Prisutlämning, servering och vallaservice gav liv åt verksamheten. Även åskådarna trivdes. Ett enkelt program med lagens namn och nummer delade vi ut. Kommunala musikskolan och blåsorkestern Frestaklockorna gav konserter. Vi ordnade disco i gymnastiksalen på fredagskvällen. En äldre man stod mitt i natten och tittade ut över ett upplyst Runby och sade till min hustru Lena: "Bygdens förbrödring". I ett av Runbyhusen huserade ett släktlag som sov i skift i husets sängar.

1983 startade 33 lag och 900 åkare. Alla var nöjda. Intresset växte och 1987 startade 107 lag och 3200 åkare. Sedan satte 10 snöfria år stopp och jag orkade inte att varje år arbeta för ett nytt lopp. Första året bokförde jag hur mycket tid jag lade ner. Det blev drygt 500 timmar.

Förutom 107 lagledare jobbade sju personer som ansvariga för bemanning mm av varvräkning, vallning och servering. Totalt hjälpte drygt 100 funktionärer till att planera och genomföra 24-timmars.

I skidklubbens stadgar infördes att alla medlemmar skulle göra en insats till 24-timmars. Inom olika områden delegerade jag arbetet. I ett större tält vi fått låna hade vi vallaservice hela dygnet Två av ungdomarna ordnade med bemanningen vid vallning, vallaställ osv. Flera vallare var i tjänst hela tiden. När åkarna lämnade

tältet möttes de av en skylt: ”Betala vad du anser det var värt”. Vid ett av loppen varierade temperaturen kraftigt och då fick klubben in 10 000 kr från vallningen. Jag minns hur en åkare berättade att han vid ett annat 24-timmarslopp drabbats av att vallningen var stängd på natten. ”Och jag som vallar lika dåligt på natten som på dan.” En annan åkare fick frågan av vallaren vad han hade för valla på skidorna. Svaret blev att det vet jag inte för senast jag åkte skidor var i 24-timmars förra året och då vallade ni.

I Runbyskolans matsal hade vi servering, prisutdelning och den aktuella varvräkningen. I serveringen svarade fyra personer för planering, inköp och genomförande av bemanning, bakning osv. Alla som arbetade vid 24-timmars fick en fika eller varm korv mot en lapp där jag skrivit några rader med tack för hjälpen. Vidare fick alla åkarna varm apelsinsaft vid växligen.

Ett antal personer gick runt bland företag och informerade om 24-timmars och bad om priser till loppet. Vi fick mycket priser och bestämde följande. Alla lag skulle få tre finare priser som skidor, stavar, hobbymaskiner, kläder och böcker. På en tavla utanför speakervagnen skrev vi för varje lag vid vilka klockslag den åkare som fanns i spåret skulle få välja ett pris. Alla andra som deltog fick ett mindre pris som fanns i serveringen. Det var kortlekar, tandborstar, böcker och reklamartiklar från företag.

I speakervagnen huserade tävlingsledaren och speakern. Speakeruppdraget skötte Per Rohlén med den äran.

I en annan vagn utmed spåret satt varvräkningsgänget som bestod av fem personer, Inför första loppet ordnade kommunen med ett eluttag på platsen. Vagnen kördes med traktor från Vilundaparken

till spåret i Runby. Jag minns att jag gjorde det själv en gång när kommunen saknade folk. I vagnen arbetade fem personer i fyratimmarspass. Vi läste av nummerlapparna och skrev på samma papper i fem minuter, Det gick sedan till datorn för registrering. En person skrev för dubbelkontroll löpande alla nummer som passerade. Vi hade ett dataprogram där inlästa nummer ”tankades in” var femte minut. Varje heltimme skrevs ställningen ut och anslogs i serveringen. En person var avlösare vid varvräknarnas intensiva arbete. I systemet var det möjligt att ändra eventuella tidigare misstag. Ett Vallentunaföretag hade anmält sig med motiveringen att 24-timmars i Norrtälje inte var så proffsigt som vårt. De deltog för att komma i toppen av prislstan. Under natten kom de till mig och berättade att deras lag nr 48 blivit omkört i varvräkningsprotokollet av Folksam nr 40 men inte i spåret. Vi tog fram datauppgifterna för aktuell timme indelat i femminutersgrupper. Eftersom varvet tog minst sex minuter kunde inget lag förekomma mer än en gång/fem minuter. Men lag 40 fanns två gånger och lag 48 hade ett onormalt stort intervall. Tillsammans med lagledarna för lag 40 och Göran Wagman för lag 48 kom vi på att nummerlapp 48 måste ha lagt sig i ett vecka på bröstet och lästs som 40. Vi fick en bormaskin till prissamlingen av Vallentunalaget för vårt proffsiga tillrättaläggande.

Nummerlapparna var skänkta liksom ställningarna för dem. De stod för övrigt i Väsbyhems lokaler under resten av året och där kanske de står än idag. Varje lag fick två nummerlappar för att slippa stanna och byta. Efter något år gjorde vissa lag så att tre åkare delade på t ex tre timmar och växlade efter varje varv. Då kunde de köra fortare. I enkäten från lagledarna fick jag önskemålet att alla lag skulle få tre likadana nummerlappar. Så blev det.

Skanska ordnade varje år belysning vid varvräkningsvagnen. Andra företag och enskilda personer hjälpte till med vissa saker. Själv hade jag en checklista. Där stod det bl a att spårbelysningen släcktes automatiskt kl 22.30 varje kväll. Det kunde inte ändras. Före första loppet satte kommunen in en manuell strömbrytare som slogs till under fredagen. Den fick vi inte glömma att slå till.

Vid en av lagledarträffarna tyckte en lagledare att det var onödigt att ha en tävling. Jag minns att jag svarade att Tiokampen publicerar deltagandet i resultatordning, 24 timmars resultatlista visade i nummerordning varje lag på en rad och vågrätt ackumulerat varvsamtal efter varje timme. Längst till höger skrevs placeringen. Resultatlistan och ett tackbrev delade jag ut under måndagen. Men jag minns hur den lagledare som tyckte tävlingsmomentet skulle bort ringde mig på sön-

dagen och frågade hur det gått för hennes lag. Jag påminde henne inte om vad hon sagt tidigare.

På lördagskvällen efter målgång träffades flera lag för personalfest e dyl.

Jag själv och många i Väsby har angenäma minnen av 24-timmars.

Svenska Skidförbundet hade varje vår ett styrelsemöte där motionsaktiviteter diskuterades. Jag fick en kopia av protokollet där det stod att man bedömt 24-timmarsloppen. De fann att Väsby Skidklubb var Sveriges bästa. Stockholms Skidförbund gav mig en gång en utmärkelse som årets motionsledare i länet. Jag försökte med växlande framgång komma med i Lilla sportspegeln och i radio.

Lennart Jarskog

Tävlingsledare

Foton från Hans Bärning

Almqvistaren

Om så det skulle hända,
att ingen talar till mig alls,
vart skall jag då mig vända,
vafalls?

Jag då skall tala till mig själv,
och jag skall sjunga för mig själv,
och jag skall dansa med mig själv
en vals

C J L Almqvist, ur Sesemana

Fattigvårdens utveckling i Upplands Väsby

Våren 2012 höll jag ett föredrag om fattigvårdens utveckling i Upplands Väsby. Nedanstående artikel är en sammanfattning av det föredraget.

Det här är min farmor; Ulrika Wilhelmina, på hennes 80-årsdag 1952. Utsliten mjölkerska, stataränka sen 1930 boende på Antuna gård i ett spisrum men hon blev snart efter sin födelsedag för dålig för att gå upp och nedför den stegeliknande trappan.

Fotot är taget i spisrummet med en bit korkmatta på golvet och ett foto av ett barnbarns bröllop på kommoden.

Men tillbaka till 1600-talet.

Fattigvården organiserades under medetiden av kyrkan.

I Fresta och Hammarby fanns fattigstugor redan på 1620-talet men de räckte inte till för alla och för vägstrykare var det än värre. De

fick i bästa fall gå sk kringgång dvs man gick runt bland gårdarna och hoppades på att någon bonde eller torpare inte skulle hinna låsa dörren.

I Fresta socken var stugan för "allmose kärringar" gammal redan 1628.

I 1686 års kyrkolag rekommenderades kyrkans församling att instifta fattighus.

1697 kan man läsa i dödböckerna för Fresta och Hammarby om tiggaregummor och tiggarepojkar som dog på olika gårdar i socknarna.

Så här står det till exempel:

En pojke som gick och tiggde död i Nygärde Ekeby En tiggargumma död och begravnen i Hammarby.

Fresta socken

Fresta Fattigstuga på 1960-talet

Fresta Fattigstuga idag.

I mitten av 1700-talet saknade Fresta socken fattigstuga. 1780 kom bygget igång och i stugan skulle enligt protokoll 4 personer bo där samtidigt. Troligen var det många fler som trängdes i stugan under förfärliga förhållanden. Och med enklast möjliga föda. Vattvälling, potatis.. Ja tänk på Emil i Lönnebergas julbord..

Barn som auktionerades ut till lägstbjudande var vanligt förekommande.

1838 måste man bygga en ny stuga och det är den som står där än. Den kostade 277 Rd banco att bygga. Fram till 1971 gjorde den tjänst som pensionärsbostad i socialtjänstens regi.

Idag nyttjas den av Friluftfrämjandet som klubbstuga. Den utgör ett viktigt kulturarv där den står.

Hammarby socken

Hammarby fattigstuga var under byggnad på 1680-talet.

Fortfarande 1740 var den i någorlunda skick.

Stugan stod i 100 år.

Hammarby Fattigstuga före sista stora renoveringen

1781 byggdes en ny stuga som var indelad i två rum. Ett av rummen disponerades fram till 1807 av församlingens klockare. 1844 var 17 personer inhysta i huset 8 vuxna och 9 barn.

Hammarby Fattigstuga idag

Foto: Leif Welander

Fattigstugorna tjänade som avstjälpningsplatser för debila, psyksjuka och andra svaga. 1918 kom fattigvårdslagen och i början av 1900-talet byggdes ålderdomshem.

Det fanns ålderdomshem i alla tre socknar. Höga institutionsbyggnader med i bästa fall egna rum för de gamla, gemensamma utrymmen och så småningom vatten och avlopp.

Bilden nedan visar Hammarbygården 1957

Hammarbygården 1957

Samma plats som ovan idag.

Foto: Leif Welander

År 1948 brann Fresta ålderdomshem ner till grunden. Åtta gamlingar innebrändes i den tre våningar höga träbyggnaden. Fyra av dem kunde inte identifieras. De ligger i en gemensam grav på Fresta kyrkogård.

Resterna av Fresta ålderdomshem

Stenen över Frestabrandens offer.

Foto: Leif Welander

1952 vid kommunsammanslagningen beslöts att bygga ett gemensamt ålderdomshem för alla tre socknarna. Ett boende med alla moderniteter och gemensamma utrymmen både ute och inne.

Arkitektritrat, bekvämt och centralt i Odenslundaområdet. Odensgården var byggd

På 50-talet byggdes också det första pensionärshemmet för dem där fortfarande var båda makarna var i livet. Då är vi i modern tid

Odensgården, strax innan rivningen.

Men det är inte så länge sedan det där med fattigstuga.

I Fresta fattigstuga inhystes min mans farmorsfars familj när de blivit vräkt från Sanda gård. Jag har en bekant vars far är uppvuxen i fattigstugan i Hammarby på 20-talet

I ett rum på Eds ålderdomshem bodde sedan Ulrika Wilhelmina sina sista år. Hon dog 1958 och ligger begravd på Eds kyrkogård ett stenkast från Eds ålderdomshem.

Kjerstin Björkman

Eds f.d. ålderdomshem idag.

Foto: Leif Welander

Bollstanäs

I en skrivelse från oktober 1989 till Upplands Väsby kommun, Bollstanäsbiblioteket, har Sven Wickström i Vällingby översänt ett manuskript till en artikel om sina barndomsminnen från somrarna i Bollstanäs 1917-1922.

Manuskriptet har tillställts hembygdsföreningens redaktion, som beslutat att publicera det i föreningens medlemsblad.

Så här berättar Sven:

Som barn tillbringade jag somrarna åren 1917-1922 på vårt sommarställe som låg vid Skogsvägen i Bollstanäs. Tomten köpte min pappa 1917 och priset var 800:- för en areal på 3 000 kvadratmeter. Det var en åkertomt med bra jord och i ena hörnan fanns det en liten kulle med lövträd som björk, rönn, asp samt nyponbuskar. I kullens närhet byggdes en stuga på 24 kvadratmeter. På kullens ena sida byggdes en jordkällare, en sval och bra plats att förvara mjölk, smör och andra färskvaror.

I skogsbrynet strax utanför vår tomt låg en sänka med en källa klart och friskt vatten. Från källan rann vatten vidare ca 20 meter till en träbassäng, där vi barn på försomrarna lekte med grodyngel och andra vattenkryp. Vattnet rann sedan vidare i en bäck, som letade sig fram till Norrviken.

På andra sidan sänkan låg brädgårdens sågspånhögar och spillvirkesupplag (bakar). En spännande omgivning. Askroths lanthan-del låg ungefär 800 meter från vår stuga och dit var vi ofta och köpte en strut karameller för 5 öre för grindslantarna vi barn lyckats skrapa ihop.

Som granne hade vi en familj som hette Berglund. De hade många barn, sex flickor och en pojke. Det var (1918) Hillevi 15 år, Hervor 14 år, Dagmar 11 år, Dagny 9 år, Berit 7 år och Elisabet 4 år. Yngst och ende sonen var Seth 1 år gammal.

Familjen bodde stadigvarande här ute och pappan jobbade på byggen inne i Stockholm, så han åkte tåg in och ut varje arbetsdag. Familjen Berglund hade många höns och en fin tupp. En gris hade man också i en kätte i hönshuset, där den fick vara på nätterna, för på dagarna fick den gå och böka i en liten inhägnad. Nästan alla familjer, som bodde här ute året runt, hade höns och gris som förstärkning till sin försörjning.

Vid den här tiden på 10-talet och ända fram till slutet av 1930-talet var det vanligt att "grisbilar" körde omkring och sålde gris-kultingar för 5:- styck till de familjer som ville förstärka sitt matkonto.

På somrarna när mamma och vi barn skulle äta, så hände det att de mindre flickorna från Berglunds kom och tittade på, när mamma gräddade pannkakor. Då fick alla vara med och smaka för mamma räknade med denna förstärkning av matgästerna på torsdagar och hade därför ställt i ordning en extra stor sats med pannkaksmet så att det skulle räcka till.

1918 byggde min pappa ut vårt sommarhus med en glasveranda. På den tiden fanns det inte färdiga fönster utan pappa lejde en snickare att tillverka dessa på plats. Snickaren som kom hade med sig hyvelbänk, såg, vinkelhake och många stämjärn och övriga erforderliga verktyg. Alla dessa saker ställde han in under det nya verandataket.

En kväll när snickaren hade gått hem för dagen och mamma, min syster och jag hade ätit kvällsmat, gick jag ut på verandan och fram till hyvelbänken och började plocka och titta på alla verktygen som låg där. Jag tog en träbit i vänster hand och ett stämjärn i den högra och började tälja. Plötsligt slant stämjärnet och trängde djupt in i vänster hand, strax under tummen. Jag skrek till och sprang in till mamma med stämjärnet i såret. Hon blev förskräckt, drog ut stämjärnet och

tryckte ihop såret med en linnelapp. Min syster fick springa efter fru Berglund, som kom och tittade på såret och sade att det här måste doktorn på Löwenströmska sy ihop. Såret förbands stadigt och jag fick omedelbart gå och lägga mig.

På natten var mamma mycket orolig och tittade till mig flera gånger och kände efter på min panna om jag hade feber. Tidigt nästa morgon kom Hillevi, Hervor och min syster för att följa mig till sjukhuset. Vi skulle gå den c:a 7 km långa vägen dit.

Vägen gick genom en liten skog och sedan över ängar och hagar fram till Uppsalavägen, förbi Hammarby apotek och vidare fram till sjukhuset. Där tog en sköterska hand om mig och jag fick lägga mig på ett bord. Doktorn kom och fyra sköterskor höll mig stadigt fast jag skrek och grät av rädsla, när doktorn sydde ihop såret med fem stygn.

Patienterna som väntade i mottagningsrummet frågade flickorna vad som hänt och när jag äntligen kom ut från operationsrummet med handen omlindad och ögonen fulla av tårar, kom en tant och en farbror fram till oss och undrade var vi var ifrån. Vi talade om att vi bodde i Bollstanäs och då sade farbrorn att de skulle skjutsa oss hem i sin bil.

Jag minns från varma sommardagar, när vi gick ner till badhuset vid Norrviken för att bada. Bassängen var av trä och fyrkantig. Sidor och golv hade breda springor mellan brädorna, så ibland kunde man få se fiskar simma omkring. De stora flickorna Hillevi och Hervor brukade skrämma oss yngre med att de kände till att en gädda hade bitit småbarn. Jag var så rädd att gäddan skulle bita mig att jag stod kvar i trappan till bassängen och bara doppade mig.

De första åren som vi var i Bollstanäs brukade flickorna bada nakna, men så en sommar kom de med baddräkter. Jag minns att jag frågade mamma varför dom nu hade

baddräkter på sig? Du måste förstå att flickorna börjar bli stora nu.

Det var sommaren 1919 och jag hade ännu inte fyllt nio år. De söndagar, som min moster, morbror och kusin Valle brukade hälsa på oss, beställdes skjuts från gästgivargården i Rotebro. Det var häst och trilla för fyra personer. Morbror satt bredvid kusken, mamma och moster i baksätet, medan vi tre barn fick springa bakefter. Vägen från stationen till stugan var tre kilometer. Den var smal och krokig och gick igenom en hage, där kor och hästar gick och betade. Grindarna till hagen måste alltid vara stängda. Vid den grind som var närmast Bollstanäs, brukade jag ibland stå och vakta för att öppna för hästkärror och de få bilar som passerade.

Grindslanten hägrade och alltid blev det några två- eller femöringar som belöning.

Den bil som passerade "min grind" flest gånger tillhörde den ryske kosacköversten Hadjetlaché, som tillsammans med sitt sällskap bodde nere vid Norrviken i en stor gul villa. Det var där "ryssligan" mördade de unga kommunistiska män, som Hadjetlachés vackra flickor hade lurat med sig dit ut. De döda kropparna sänktes ned i vattnet, inlindade i säckar som nedtyngdes med stenar. Detta hände 1919.

När vi åkte från vår Stockholmsbostad till Bollstanäs så tog vi tåget från Karlbergs gamla station eller från Tomtebodan, vilket var tio öre billigare. Pappa cyklade fram och tillbaka varje helg.

Den 3 juni 1922 startade busstrafik på sträckan Stockholm-Rotebro. Jag kommer ihåg, att vi åkte med den ett par gånger. Vid det här laget hade vi fått tillökning i familjen, en broder som hette Roland var då ett och ett halvt år. Bussen var en T-Ford med plats för 14-16 personer. När den var fullsatt vid färd mot Stockholm, fick de manliga passagerarna stiga av och gå uppför de brantaste motbackarna. Den första var vid

Helenelund, den andra vid Igelbäcken övre Järva och den tredje och största vid Frösunda. Priset för enkel resa vill jag minnas var en krona.

En gång åkte vi med ångslupen från Bollstanäs till Rotebro. Det var en söndagskväll och redan vid bryggan i Bollstanäs var båten överlastad av passagerare, som skulle med tåget i Rotebro. När båten kom ut på sjön och farten ökade, blev de ombordvarande oroliga, när de märkte hur djupt båten låg i vattnet och många trodde att den skulle sjunka, men det gick bra ända fram till bryggan vid jästfabriken.

På hösten 1922 sålde pappa sommarstället i Bollstanäs och köpte istället en tomt i Töjnan vid Tureberg. Den låg vid Kronåsvägen och tomten bredvid mot norr ägdes av kommunalkamrer Anker. Något senare blev tomten söder om oss såld till Ulla Sallerts morfar.

Vår tomt var en skogstomt, som gränsade till kronskogen. Där fälldes virke och byggdes ett nytt hus, men det är en annan historia.

Sven Wickström

Lite ytterligare om Sven Odenrick

Det har varit trevligt att läsa alla berättelserna om Sven Odenrick i "Hembygden". En fantastisk personlighet på alla sätt.

Min far, kantor i Hammarby kyrka, och Odenrick var goda vänner. Dels tjänstgjorde de ibland gemensamt i Ed eller Hammarby kyrkor, dels hade de ett stort gemensamt intresse för slöjd. Många kanske inte minns eller vet att Odenrick bland annat extraknäckte om slöjdlärare i gamla Väsby skola.

Sommartid sågs de ibland i fars hembygd på Tjörn. Odenrick brukade hälsa på oss där, när han och hustrun besökte en dotter som var gift med järnhandlaren i Uddevalla. Kommer väl ihåg vackra sommarkvällar, då historierna flödade och inte minst jag satt med öronen på skaft.

Så ett par historier.

Vid ett tillfälle på 30-talet hade Odenrick och far per bil begivit sig uppåt Roslagen,

bjudna på kräftfiske hos en bekant. På hemfärden i augustinatten uppstod akut bensinbrist. Eftersom alla Mackar stängt, blev läget prekärt. Bensinautomater var på den tiden inte ens påtänkta. Precis när bilen började hacka, upptäcktes en motorcykel ensligt parkerad vid en lada. Båda kräftfiskarna var handlingens män och hojen "slangades" i mörkret och resan kunde fortsätta. Om det hade varit ett brott, så är det naturligtvis preskriberat för länge sedan. Men man sökte göra rätt för sig och placerade en femkronorssedel på tanken under en sten, samman med en vänlig hälsning och tack för hjälpen. Dock vet jag inte om hälsningen signerades. I alla fall en hygglig kompensation med tanke på att en femma var mycket pengar på den tiden och att bensinen på 30-talet lär ha kostat 25-30 öre per liter.

Men far undrade ibland vad som hänt, om de avslöjats och man kunnat läsa i tidningen "präst och klockare slangade bensin ur motorcykel."

En gång tjänstgjorde de tillsammans på ett bröllop i Hammarby kyrka. Brudgummen hade dagen till ära komponerat en sång, som far ombads framföra till brudparet. Så

skedde. Efter vigseln sammanstrålade far med Odenricks hustru Adele nedanför läktartrappen. Hon kanske var lite romantiskt lagd, för hon sa till far "vad var det för en underbar visa du sjöng?" Strax efter kom

Odenrick knallande nedför altargången och uttryckte sin uppfattning: "Vad var det för en snyftlåt du sjöng, Henry?"

Bengt Häggmar

Från Wäsby via Väsby till Upplands Väsby

Namnet Väsby är en modernisering av det forntida namnet Västbyn eller den Västra byn. Huvudorten för 1000 år sedan var Hammarby som låg där gamla Löwen-strömska sjukhuset ligger idag. Västerut från Hammarby låg den västra byn - VÄSBY, där Charles de Geer på 1760-talet uppförde herrgården "Stora Wäsby".

I mitten av 1800-talet hade Kungliga Järnvägsstyrelsen beslutat att bygga en järnvägslinje mellan Stockholm och Uppsala. Man föreslog att järnvägen skulle följa den gamla landsvägen Stockholm-Uppsala. En station placerades vid Pickhus/Hammarby apotek på Stora Wäsbyns ägor. Stationsnamnet blev WÄSBY.

Järnvägen fick dock en annan sträckning och stationen placerades på Runby gårds ägor i Eds socken. Stationen borde egentligen ha fått namnet RUNBY, men man behöll namnet WÄSBY. Järnvägen togs i bruk den 20 september 1866 och då tillverkades den första poststämpeln för WÄSY. Postexpeditionen låg i stationshuset och sköttes av stinsen.

1908 ändras stavningen av flera orter i Sverige. Namn som tidigare stavades med W, ändrades till V. WÄSBY blev VÄSBY.

Den 1 juni 1919 beslöt Postverket att ändra namnet på poststationen Väsby till UPPLANDSVÄSBY (utan särskrivning). Bakgrunden var att mycket post kom fel. Förväxlingarna mellan Väsby, Visby och Näsby var många. Och det fanns flera Väsby i Sverige. Väsby i Uppland blev UPPLANDSVÄSBY.

Stämpeln från Andreas Tärnholms samling.

Järnvägsstationen behöll dock sitt gamla namn - VÄSBY - och inte förrän 1939 ändrades stationsnamnet. Det blir ett särskrivet UPPLANDS VÄSBY.

I samband med kommunsammanslagningen den 1 januari 1952 tillkom ett bindestreck och det blev UPPLANDS-VÄSBY. Den 1 maj 1952 tog posten självant bort bindestrecket, när postkontoret på Sandavägen öppnades.

Först den 25 september 2002 fick kommunen Justitiedepartementets formella beslut om att ta bort bindestrecket.

Idag finns det många som vill ta bort UPPLANDS och återgå till det gamla VÄSBY. Men vem vet, historien kanske slutar med den ursprungliga stavningen - WÄSBY.

Roland Storm

Ristat i sten

Inget landskap kan mäta sig med Uppland när det gäller runinskrifter från 1000-talet; det lär finnas runt 1250 stycken. I Upplands Väsby finns det 76 runinskrifter, däri inräknat ristningar på fragment och förkomna stenar.

Runskrift finns att se på andra föremål, äldre än stenarna, t.ex. spjutspetsar, amuletter och annat, men stenarna finns ju kvar utomhus i naturen och vi behöver inte gå på museum för att se dem. Förhoppningsvis står många kvar på sin ursprungliga plats också, även om omgivningen förändrats.

Ordet ”runa” lär betyda hemlighet. Stenarnas hemligheter är dock avslöjade sedan länge och det är inte inskrifterna eller deras formuleringar vi beundrar. Runristarna däremot var den tidens konstnärer och intar en välförtjänt plats i vår konsthistoria. Stenarna är fyllda av rundjur, slingor och kors i olika modeller.

Runinskrifternas formuleringar är inte så fantasifulla, även om det finns ristningar där man strävat efter konstnärlighet i det språkliga uttrycket. Mestadels består texterna av korthuggna meddelanden, av lättförståeliga skäl.

Runstenarna är inga gravstenar men väl minnesstenar över bortgångna och meningen var att de skulle synas. De var grant bemålade, inte grå som i dag. Vissa runmästare signerade sina verk, därför vet vi vad några av dem hette. Öpir, som satt sitt namn på åtta stenar i Upplands Väsby, Fot, som signerat fem stenar här, samt Vifaste.

Runalfabetet kallas för futharken och består av 24 eller 16 tecken; den äldre urnordiska

från 400-talet är 24-typig och den vikingatida från 800-talet är 16-typig. Ordet futhark är bildat efter runradens sex första bokstäver.

I Norden använde man runor ända in på medeltiden, t.o.m. ännu senare. Någon litte-

Runstenen vid Hammarby prästgård.

Foto: Inga-Lisa Gustafsson

ratur på runskrift känner vi inte till, trots att kyrkoherde Martin Aschaneus (1575-1641) skriver att hans morbror, Per Erichsson i Smedby, hade skurit en runbok om åtta blad. Någon uppgift om bokens innehåll finns inte.

På nästa sida följer en dikt skriven av Hugo Sabel i samband med ett nyfynd av en runsten vid Lilla Vilunda.

En iskall nordan trycker på
och blötsnö yr omkring.
En reslig man i snön där syntes stå
och slår med kvasten kring.

Vad gör han där, de viskar titt
bak pälsverk och syrtut.
Han skottar snö i hagens mitt
där vägen tagit slut.

De ler så brett, men vet ej att
ett rundjur vaknat till
ur snön på sten som legat platt.
Till jorden fälld - ogill.

Vissa faktauppgifter i artikeln tagna ur "En bok om Upplands Väsby" av
Alf Nordström och Johan Curman.

Vår man, den bäste är som kan,
med känslig hand få liv
i drakens öga - runans band
och fotens djärva kliv.

Åt is och snö och nordans pust
han småler helt förstrött.
Han tar med runan helst en dust
och tolkar skrift i rött.

Inga Lisa Gustafsson

Myntfynd i Hammarby – St. Wäsby

Ur Torun Zachrissons avhandling 1998.

Den 6 juli 1828 hittade fattiga pigan Anna Sophia Åkerberg 41, dels hela, dels stycken av österländska silvermynt i kanten av en åker nära Lilla Wäsby. Hon visade fyndet för komminister Hjerpe, där hon bodde "inhysses" med sin baby. Han skrev rapport om mynten för att lämna dem till Riksantikvarien.

Tursamt vistades vid samma tid Hovrättsrådet Gustav Nybleus på St. Wäsby. Han underrättades om fynden den 14 juli och tog med pigan Åkerberg till fyndplatsen. Där grävde de fram 52 hela och halva mynt och en liten silverbit. Fyndet lades i Åkerbergs pappdosa med hennes tidigare mynt. Summan blev 94. Nybleus såg till att hon fick hittelön för hela antalet.

Nu började ryktet gå i trakten om penningåkern.

Den 12 augusti återkom Nybleus till Wäsby och kunde då från olika personer inlösa 297

mynt. Samtidigt omtalades att klockarens barn och Rättarens vid Wäsby gård barn "samt ett större antal till namnet okända personer, vilka med synnerlig flit, bittida och sent om dagarna, genomgrävt åkern."

Dessa okända, plus Rättarens och Klockarens barn, hade sålt upphittade mynt till en Guldsmed och en Kryddkramhandlare i Stockholm. Vikten av barnens mynt hade uppskattats till ca. 38 lod. De okändas mynt kunde ej spåras. De ca. 38 loden kan beräknas blir ca. 112 mynt, som smälts ned.

(1 lod silver = 3,17 gram.
Myntens vikt är 2,75-3 gram styck).

Den 24 augusti 1828 reste Riksantikvarien Liljegren till Wäsby. Han inlöste 2 mynt av Trädgårdsmästare Hector. Dessutom köpte han 41 arabiska mynt av olika kvinnor och barn. Greve Mörner på Rosersberg skänkte 5 st. arabiska mynt ur Wäsbyfyndet, som han hade köpt av upphittaren.

(forts. nästa sida)

Redovisade mynt:

Pigan Anna Sophia Åkerberg	93 mynt
Pastor Hjerpes söner, 294 +3	297 ”
Tit. Frestadius	8 ”
Greve Mörner	5 ”
Trädgårdsmästare Hector	2 ”
Okända kvinnor och barn	41 ”
Summa:	446 mynt

Den ursprungliga skatten var betydligt större. Bara de nersmälta mynten beräknas till över 100 mynt.

Fyndplatsen är på Wäsbyalléns norra sida mittför Lilla Wäsby, c:a. 50 m ut i åkern.

Åkermarken mellan Lilla Wäsby och gamla Landsvägen (Charlottenborgsvägen) köptes av de Geer 1760 från Hammarby by. Fyndet är gjort på f.d. Hammarby bys mark.

Sammanställt av Hugo Sabel

Tiden går

När var det ”förr?” Det är svårt att veta.

Tiden går men ”förr” kanske inte hamnar längre bakåt för det, eftersom utvecklingen går så fort. ”Förr” hade man inte det och inte det, men det behöver inte vara så längesen för det. Inte har vi alltid haft

samma tideräkning heller.

Före den 17 februari 1753 levde vi i Sverige efter den julianska kalendern, medan man på andra håll i världen använde sig av den gregorianska kalendern, vilket skapade en tidsmässig förvirring i våra kontakter med utlandet. När man utomlands skrev den 17 april, hade vi här bara hunnit till den sjätte april.

Det beslöts att Sverige den 17 februari 1753 skulle gå över till den gregorianska kalendern för att få samma tid som övriga tongivande länder i Europa.

Elva dagar försvann utan vidare, för efter den 17 februari blev det omedelbart 1 mars och en del människor blev arga på kung Adolf Fredrik, som lurat dem på elva dagar av deras liv.

Vissa problem med tidsförändringen består än idag. Är ett ”historiskt datum” efter den gamla eller nya tideräkningen? Det kan ibland vara svårt att veta, lika svårt som att förstå när ”förr” ägde rum.

Inga Lisa Gustafsson

Faktauppgifter ur ”Svensk historia dag för dag” av Anders Pontén.

OBS! viktigt att lämna adressändring för att erhålla alla nummer av vårt medlemsblad.

För varje ex. av medlemsbladet som kommer i retur och får skickas ut en gång extra med rätt adress är portokostnaden 13 kr, utöver det första utskicket 5,50 kr, därför kommer vi som

vi tidigare påtalat i Hembygden nr 2 2012 inte göra några extra utskick.

Givetvis finns tidningen att hämta på Hembygdsgården ex.vis vid de arrangemang som hålls på Hembygdsgården och under tiden då sommarcaféerna pågår onsdagar o söndagar kl 13.00 – 15.00.

Ur Edsby slotts historia

I samband med familjens start av vårdverksamhet i Edsby slotts lokaler 1968, berättade väsbybon Oskar Theodor Fäldt i dåvarande Väsbys Nytt om Edsby slotts äldsta historia. En kort tid därefter avled han. Här är ett sammandrag av vad Fäldt berättade.

Innan Edsby förvandlades till storgods, var det en by med namnet Edsbyn. Fyra bönder brukade jorden med var sin enhet med namnen Norrgården, Oppgården, Södergården och Mellangården. Bostadshus och ekonomibyggnader var placerade kring nuvarande Edsby slott. Det var ett gytter av hus, halmstackar, gödselhögar om vartannat.

I mitten av 1860 kom det att ägas av häradshövding Elis Fischer, som även blev ägare till Vällsta med underliggande Runby Öfra.

Ett första Corps de logi började byggas kring 1866 och stod färdigt 1872. År 1888 anlades den s.k. Allévägen från Runby fram till gården. Allén planterades av gårdens trädgårdsmästare. Tyvärr har träden på senare år skadats av grävningens arbeten utanför gårdens kontrollmöjlighet (förf. komm.)

Efter häradshövding Elis Fischer blev greve Konrad von Rosén ägare till gården. Efter hans död 1913 övertog sonen, löjtnant Karl von Rosén, gården till 1924. Därefter börjar en ny epok. Här slutar Fäldts berättelse.

Själv är jag ej rätt person att berätta om perioden mellan 1924-1968. Jag vet dock att innan Teleborgs flickpension kom in som hyresgäst (troligen 1937), så hade fröknarna Hermelin skolverksamhet. Unga flickor fick här, i väntan på giftermål, lära hushållskunskap, sykonst och förmodligen också hur man skulle fånga den rätte mannen.

Fram till 1967 drevs skolverksamhet av Teleborgs flickpension. Ägare var fru Elsa El

Kirsch. Fru El Kirsch var gift med en egyptier (närmare bestämt hennes livräddare, när hon en gång höll på att drunkna). Efter hennes död fortsatte verksamheten i stiftelseform till nedläggningen 1967.

Edsby slott 1905. Fotograf okänd

En verklig profil under skoltiden var fröken Cecile Rusén (av alla kallad Mademoiselle). Många runbybor har säkert träffat den leende, baskerklädda damen med colliehund. Hon ägde under 1960-talet "Sveriges svar på USA's berömda hund Lassie", colliehunden Bingo. Bingo var svensk champion och stor stjärna i filmen "Pang i bygget" med Lill-Babs och Thore Skogman. Fröken Rusén var skolans fransklärarinna och allt i allo. Bl.a. var hon expert på att jaga bort unga herrar, vilka skolan hade stor dragningskraft på, speciellt efter mörkrets inbrott. Här fanns ju gott om villebråd, över 30 flickor i tonåren.

Edsby slott blir pensionärshem

Jag minns det som igår – första gången då jag av nyfikenhet och intresse åkte upp för att fråga hur Edsby slott fungerade. Det var en varm junieftermiddag 1967. Fröken Rusén och skolans rektor fröken Funkquist stod vid främre trädgårdsrundeln med ogräshackor i handen. De var oklanderligt klädda i trenchcoats av 40-talsmodell med läderbälten om midjan. I de runda metallringarna på vardera sidan hängde nyckelknipporna krokade. Bruna baskermössor klädde i vär-

men deras huvuden. Deras miner gav klart besked om att de just då hade fel arbetsuppgifter och de verkade mycket lättade över att för en stund slippa ”karlgörat”. De berättade för mig om skolans verksamhet, men inget om att skolan skulle läggas ner.

Jag hade allvarliga funderingar på att starta äldreomsorgsverksamhet. Det var svårt att glömma den vackra byggnaden och till slut ringde jag upp agronom Johan Curman för att få veta lite mer om fastigheten och dess framtid. Jag fick veta att skolan efter 30 år på stället sagt upp sig. Att jag ringde just vid detta tillfälle, stärkte den optimistiske 27-åringens tankar om att han var på rätt väg. Jag bad agronom Curman om att få se byggnaden invändigt.

Besöket blev både negativt och positivt. Negativt för att byggnaden stod kvar i fyrtio-talsperioden. Det var ganska mörkt. I salongen hängde murriga tapeter. Att det fanns parkettgolv i salongen kunde man knappt urskilja.

Positivt blev besöket, då vi såg möjligheterna med lokalen. Nya tapeter, ommålning, parkettslipning skulle ge Edsby slott sin glans åter.

Vi fick möjlighet att skriva hyreskontrakt efter noggrant övervägande av agronom Curman. Vi fick ett kvartals hyra efterskänkt, en generös gest i den ekonomiskt krävande starten.

Efter tre månaders upprustning startade vi i januari 1968 i mindre skala, men efter

På vårdcentralen

- Jag har nog fått spetälska!

- Hur vet du det?

- Det står i läkarboken att man inte märker något i början.

ytterligare tre månader var hemmet fullbelagt. Vi hade turen att få överta skolans kokerska fru Karin Sköld, som arbetade kvar hos oss i tolv år till sin pensionering. Fröken Rusén, som bott i samma rum i 30 år, fortsatte också och blev lillvärdinna, skötte matsal och tog en del nattvak. För oss var det ett positivt och roligt kl. 9-23 arbete. Rörelsen gick runt. Vi slapp större ekonomiska bekymmer och kunde snart utveckla från 14 till 25 gäster.

En av våra mer namnkunniga gäster var den legendariske proffsboxaren Harry Persson, vars levnadsöden vi snart kan få höra om i en nyskriven opera, en blygsam gentleman. En gång visade TV en äldre intervju med honom. Gästerna satt uppradade framför TV:n, men Harry satt kvar i ett annat rum. När gästerna ropade: ”Harry, kom in, du spelar munspel i TV”, så kom svaret snabbt: ”Det vet jag väl för hm hm hur det låter”. Harry satt lugnt kvar och läste sin tidning.

Så här skrev DN Nord-reportern om oss i ett reportage för några år sedan: ”Sommaren står i full blom utanför slottet vid Edssjön, gästerna sitter i trädgårdsmöbler och småpratar och allt tycks andas pastoral idyll”.

Larseric Ingerstam (1990)

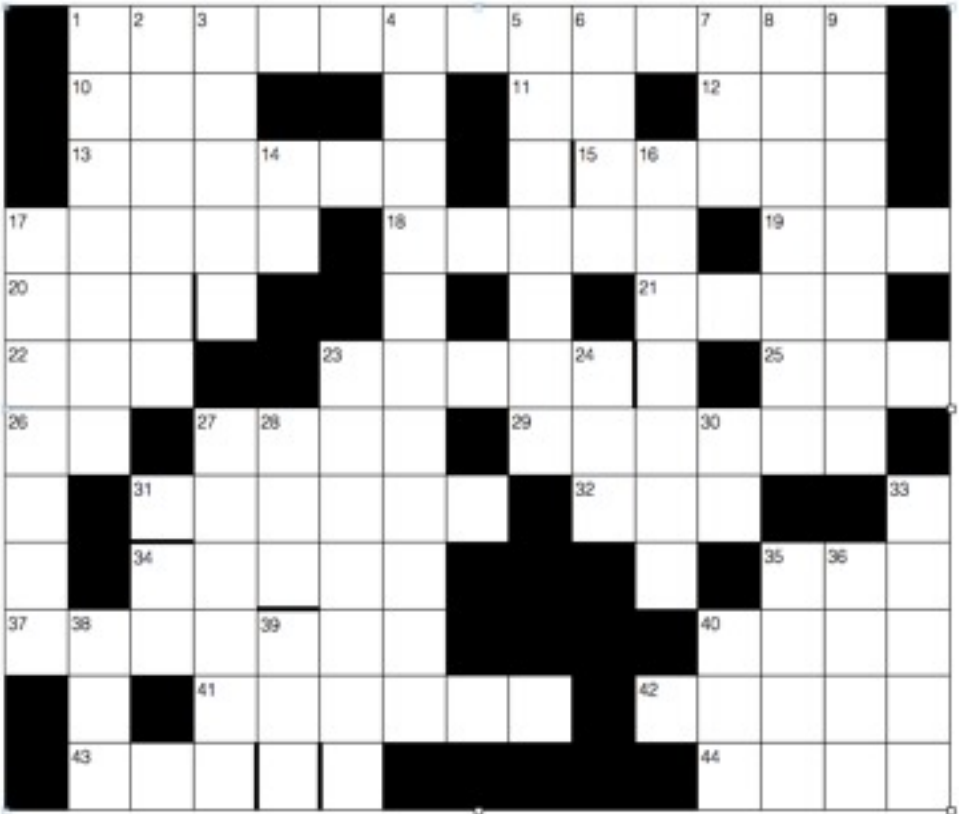
Vågrätt

1. 1934 invigdes denna till Väsbyungdomens fromma
10. Här samlas många av Väsby's äldre
11. Där prövas arbetsrättslig lagstiftning
12. Var på sin tid en populär handtvål
13. Mediaföretag ägt av näringslivet
15. Nödsignal
17. Björk, som ledde Väsby ett antal år
18. Sägs en del smaka
19. Tillverkare av bl.a. tåg och spårvagnar
20. Strutsfågel
21. Kan man gå på hos bl.a. ABF
22. Kraftigt fall
23. Kvällsunderhållning
25. Skymf
26. By
27. Nära förestående
29. Märke på mångt sportplagg
31. Måste orkesterinstrumenten vara
32. Aktiemarknad
34. Sjungande bönder har funnits flera, Väsby's hette
35. Angår
37. Väsbyprodukt
40. Man i Väsby med eget torg
41. Norsk författare
42. Att tvås
43. Gnom
44. Knäsvag eller opolerad

Lodrätt

1. Mest gynnsam
2. Optimus största konkurrent
3. Hockeystjärna från Väsby, mest känd som "Tompa"
4. E.T. var en sådan
5. Skön tillflyktsort för många egenodlare i Väsby
6. Sägs ha varit först
7. Skönsjungare
8. De stagar hjulen
9. Hämnens gudinna
14. Gårdssamling
16. Finns salt eller söt
17. Dess murar föll
23. Urval
24. Tokyo tidigare eller gammalt Väsbyhönseri
27. Tidigare statsminister
28. Tidsfråga
30. Stor tennisturnering
33. En kyrkans man
34. Mått
35. Var en elak gosse
36. Kan det vara nära
38. Väninna till Beda
39. Står köande i
40. Bror till Sem

Korsord 1 - 2013

Konstruktör: Lennart Hedlund
 Lösningen insändes senast 15 mars
 till: Hembygden, Box 40
 194 21 Upplands Väsby
 Märk kuvertet "KORSORD 1 -2013"

Vinnare Julkorsordet 2012
 Barbro Fredriksson
 Nils Persson
 Monika Svahn Ivalo

Lösning till Julkorsordet 2012

Hjälp till att slå vakt om vår fina Hembygdsgård!

I somras blev samlingsalen Ladugården utsatt för inbrott och skadegörelse.

Hembygdsföreningen vädjar till alla medlemmar, att under kvällspromenad eller annan förbi-passering ta en extra titt på hur det ser ut runt Hembygdsgården och Ladugården och att fönster och dörrar ser normalt stängda och hela ut.

Om inte, ber vi dig ringa till någon av våra värdar för samlingsalen eller till mig, ordförande i föreningen.

Vi kommer självklart att se över skyddet av lokalen tillsammans med kommunen som är ägare till Ladugården.

Tack för din hjälp!

Kjerstin Björkman
ordförande
tel: 070-755 2970

Ingegerd Petersson
värd
073-806 8404

Siv Rydén
värd
070-629 5667

HYR LOKAL MED ATMOSFÄR!

Upplands Väsby Hembygdssförening erbjuder Nedre Runbys LADUGÅRD till konferenser, årsmöten, kurser, minnesstunder och liknande.

Hysesansvarig ska vara lägst 30 år

LADUGÅRDEN är en handikappvänlig lokal med plats för upp till 50 personer. Tillgång till kök med utrustning för enklare tillagning av förtäring. Diskmaskin finns ej.

LADUGÅRDEN ligger på bekvämt avstånd från pendeltågstationen i Upplands Väsby. Det finns en stor parkeringsplats i anslutning till pendeltågen och närhet till ladugården. Buss 562 från pendeltågsstationens västra sida med hållplats 150 meter från ladugården.

Uthyrningsvärdinnor

Ingegerd Petersson 08 - 590 347 76

Siv Rydén 08 - 590 333 46

Telefontid mån - fre 09.00 - 16.00

Upplands Väsby Hembygdsförening

STYRELSE 2011- 2012

Kjerstin Björkman, ordförande
Klas Lundkvist, vice ordförande
Inger Nyström, kassör
Barbro Fredriksson
Barbro Kvist, ledamot
Susanne Bergman, ledamot
Kurt Norlin, ledamot

Telefon

590 320 82
590 936 81
590 820 93
590 339 86
590 917 21
590 858 84
590 338 38

ERSÄTTARE

Ingegerd Petersson
Bo Torpare
Gunilla André
Gun-Britt Welander
Roland Storm
Kjell Ehrnholm

590 347 76
590 894 44
590 338 34
590 843 19
070-729 27 60
590 343 62

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Lisa Gustafsson

590 336 42

REVISORER

Ordinarie
Göran Sandberg
Mats Lejdeby

Ersättare
Anette Ernholm
Anna-Greta Kolmé

VALBEREDNING

Vanja Edwinson, sammankallande
Kerstin Kéry
Leif Welander

590 344 66

Box 40, 194 21
Upplands Väsby
Besöksadress
Hagvägen 2/
Pukslagargatan

Telefon
08-590 826 40 (tidvis
bemannad)
E-post
info-uvhbf@yahoo.se

Plusgironkonto
29 81 91-8
Årsavgift (2013)
125 :-